

Het Gentiaanblauwtje is in Nederland sterk achteruit gegaan. Deze dagvlinder zet zijn eieren af op de bloemknoppen van de Klokjesgentiaan (foto 1). Deze karakteristieke soort van de vochtige heide heeft veel te lijden gehad van verdroging en vergrasping van de heide. De achteruitgang van de Klokjesgentiaan leidt onafwendbaar ook tot het verdwijnen van het Gentiaanblauwtje. Om de resterende populaties te behouden resp. uit te laten breiden is plaggen noodzakelijk. Dit is echter arbeidsintensief en dus duur. In Overijssel is daar een goede oplossing voor gevonden!

Meer blauw op de hei!

Erik de Kruif, Robert Ketelaar & Mark Zekhuis

Sinds augustus 2001 zijn vrijwilligers van de 'Blauwe Brigade' in Overijssel actief op vochtige heideterreinen. Zij werken met plagschop en handzaag aan behoud en herstel van het Gentiaanblauwtje (foto 2). De vrijwilligers worden ingezet, omdat alleen zeer kleinschalig plaggen goed resultaat levert voor het behoud van de Klokjesgentiaan, de waardplant van het Gentiaanblauwtje. Het is zeer arbeidsintensief (en dus duur) maar gelukkig ook erg leuk werk. Het plagwerk is verricht op 14 groeiplaatsen van de Klokjesgentiaan. Het grootste deel daarvan zijn zekere vliegplaatsen van het Gentiaanblauwtje. In Nederland is niet eerder op deze manier werk verricht door vrijwilligers: kleinschalige soortgerichte werkzaamheden op terreinen van particulieren en alle grote natuurbeschermende organisaties in Overijssel.

Het initiatief voor de Blauwe Brigade is genomen door Landschap Overijssel en De Vlinderstichting (Ketelaar & de Kruif, 2001). Directe aanleiding was de sterke achteruitgang van het Gentiaanblauwtje en de wetenschap dat alleen kleinschalige maatregelen deze soort helpen. Mede door het project 'geen vlinder minder' van De Vlinderstichting is de belangstelling voor soortgerichte maatregelen voor vlinders sterk toegenomen. De snelle achteruitgang van het Gentiaanblauwtje dwong tot spoed.

De vrijwilligers boden de terreineigenaren menskracht, betrokkenheid en daadkracht om de kleinschalige maatregelen uit te voeren. De vrijwilligers zijn opgeleid door De Vlinderstichting (ecologische aspecten) en Landschap Overijssel (de praktijk van het plaggen).

Het initiatief wordt ondersteund door terreineigenaren zoals Vereniging Natuur-

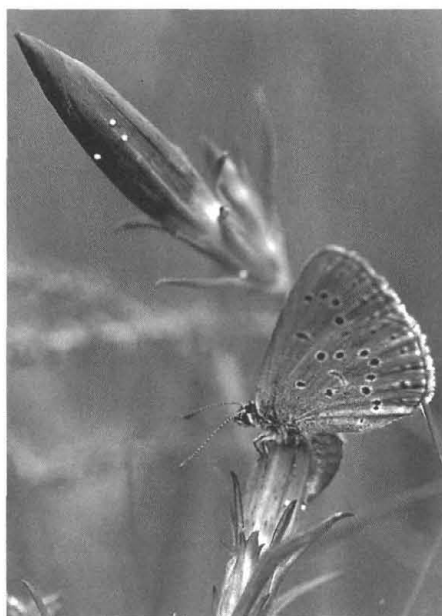

Foto 1. Eierlegend Gentiaanblauwtje op Klokjesgentiaan, Buurserzand juli 2001 (foto: Robert Ketelaar, De Vlinderstichting).

monumenten, Staatsbosbeheer, maar ook door particuliere eigenaren. De Blauwe Brigade wordt mede financieel mogelijk gemaakt door een bijdrage van de Nationale Postcode Loterij.

De Blauwe Brigade gaat van start

Op de heetste dag van augustus 2001 kwamen 30 vrijwilligers van de 'De Blauwe Brigade' bijeen voor de officiële start van het project. Op de cursus leerden de vrijwilligers 's ochtends alle ecologische aspecten van het beheer van Klokjesgentiaan en Gentiaanblauwtje (Oostermeijer et al., 1993; Scheper, 1995; Ketelaar, 1999; Ketelaar & de Groot, 2001; Zekhuis &

ten Hoopen, 2001); 's middags de kneepjes van het plaggen. Alleen kleinschalig geplagde stukjes heide bieden een goede kiemgrond voor nieuwe Klokjesgentiaanen, want het zaad van de Klokjesgentiaan is niet mobiel (verspreiding 0,5 m tot 2 m, max 10 meter van de moerplant) en niet lang kiemkrachtig (normaal 1 jaar, maximaal 4 jaar). Ook andere planten en dieren profiteren van de kleinschalige plagstroken, bijvoorbeeld Bruine snavelbies, Moeraswolfsklauw, Heidesabelsprinkhaan en Levendbarende hagedis. In kader 1 staan enkele tips voor kleinschalig plaggen ten behoeve van het Gentiaanblauwtje.

In de maanden daarna hebben de Blauwe Brigades op diverse locaties stroken van ca 10 – 15 m² geplagd nabij de groeiplaatsen van de Klokjesgentiaan. Er is o.a. geplagd in het Aamsveen en de Kersdijk (Landschap Overijssel), op het Buurserzand en de Duivelshof (Natuurmonumenten), op het Markvelderveld en de Borkeld (Staatsbosbeheer) en op terreinen van particuliere eigenaren (fig. 1). Bosopslag is verwijderd waar twee kleinere groeiplaatsen van Klokjesgentiaan met elkaar verbonden moesten worden. In 2001 is in totaal 537 ha m² vochtige heide geplagd op 14 locaties. De hoogste prioriteit hadden vliegplaatsen waar minder dan 100 Klokjesgentiaanen stonden en geen verjonging van de planten mogelijk was. Ongeveer 50 mensen zijn 542 uur bezig geweest met spade en plagschop. Daarnaast is bijna 3000 m² heide van opslag van berken en dennen ontdaan om het vlieggebied te vergroten. Het vrijgekomen plagsel is o.a. verwerkt tot walletjes waar reptielen kunnen schuilen en amfibieën kunnen overwinteren.

Monitoring

Eén jaar na het plaggen zijn nog geen kiemplantjes van Klokjesgentiaan gevonden. Wel zijn er kiemplanten van Tormentil, Blauwe zegge, Bruine snavelbies, Kleine zonnedauw en Dwergzegge gesignaleerd. Om het succes van dit kleinschalig onderhoud goed te kunnen bepalen is continuïteit van het project belangrijk: monitoring van de geplagde plekken is daarbij een voorwaarde. Financiering van dit project is echter slechts voor twee jaar zeker. We verwachten echter dat we dit succesvolle project ook de komende jaren kunnen voortzetten.

Vrijwilligers

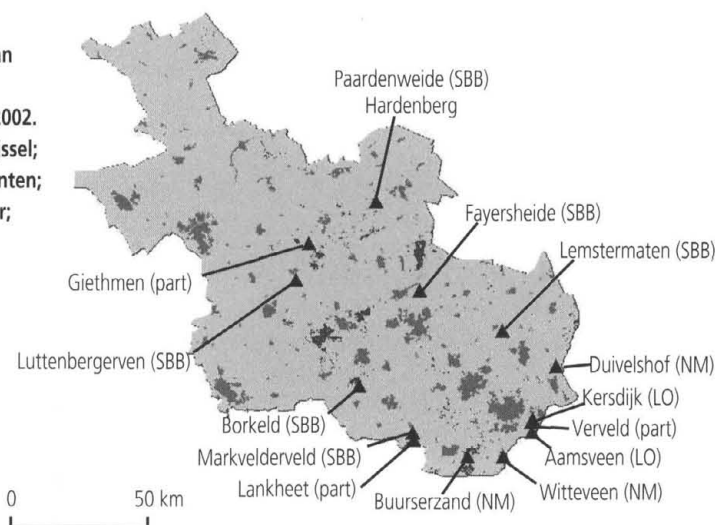
De vrijwilligers zijn geworven via tijdschriften en nieuwsbrieven van de deelnemende organisaties, via IVN-afdelingen in de buurt, en via artikelen in de regionale pers. Het resultaat is dat vrijwilligers van lokale groepen van landschapsbeheer in Overijssel eendrachtig samenwerken met vrijwilligers van De Vlinderstichting, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer. Zij wilden hun betrokkenheid voor vlinders of voor vochtige heideterreinen bij hun in de buurt omzetten in actieve deelname aan deze activiteit. Dankzij de bijdrage van de Postcodelotrij konden de vrijwilligers worden voorzien van overall met logo, persoonlijke beschermingsmiddelen (handschoenen, laarzen e.d.) en het benodigde gereedschap. Ook de cultuurhistorie profi-

Foto 2. Vrijwilligers van de Blauwe Brigade werken met handgereedschap, Buurserzand aug. 2001 (foto: Robert Ketelaar, De Vlinderstichting).

Kader 1

Fig. 1. Werklocaties van de Blauwe Brigade in Overijssel in 2001 en 2002.
LO = Landschap Overijssel;
NM = Natuurmonumenten;
SBB = Staatsbosbeheer;
Part = Particulieren.

teerde: nieuwe plagschoppen volgens oud model moesten worden gesmeed, want uit voorraad waren ze niet meer verkrijgbaar.

De samenwerking tussen de deelnemende organisaties en de vrijwilligers bevalt erg goed. Het was vanaf het begin duidelijk dat het project actiegericht moest zijn: "handen uit de mouwen"! We denken dat dit format ook voor andere provincies een goede, wellicht essentiële aanpak kan zijn om het Gentiaanblauwtje te behouden.

Literatuur

- Ketelaar, R. & T. de Groot, 2001.** Beheer op maat voor bedreigde dagvlinders. *Vlinders* 16 (1): 28 – 29. De Vlinderstichting, Wageningen.
- Ketelaar, R., 1999.** Beheer en bescherming van het Heidegentiaanblauwtje. Rapport VS1999.28. De Vlinderstichting, Wageningen.
- Ketelaar, R. & E.J. de Kruif, 2001.** De Blauwe Brigade op de bres voor het Gentiaanblauwtje. *Vlinders* 16 (4): 4 – 5. De Vlinderstichting, Wageningen.

Oostermeijer, J.G.B., J.C.M. den Nijs, R. van 't Veer & E. de Boer, 1993. Populatiebiologie bij het beheer van zeldzame planten: de Klokjesgentiaan. *De Levende Natuur* 94 (4): 134 – 141.

Scheper, M., 1995. Gentiaanblauwtje en heidebeheer. *Vlinders* 10 (3): 11 – 14. De Vlinderstichting, Wageningen.

Zekhuis, M. & J. ten Hoopen, 2001. Symbiose met de mier. *Natuurlijk Overijssel* 2002 (2): 7. Landschap Overijssel, Dalfsen.

E.J. de Kruif & M. Zekhuis
Landschap Overijssel
Poppenallee 39, 7722 KW Dalfsen
email: e.dekruif@landschap-ov.nl
email: m.zekhuis@landschap-ov.nl

R. Ketelaar
De Vlinderstichting
Postbus 506, 6700 AM Wageningen
email: robert.ketelaar@vlinderstichting.nl

Ervaringen met betrekking tot het beheer van de Klokjesgentiaan

- Zorg voor een variabele diepte.
- Plag op de overgang van organisch materiaal naar minerale bodem, maar laat enig organisch materiaal achter; hierin kan het zaad van de Klokjesgentiaan ontkiemen.
- Plag zo mogelijk met de overheersende windrichting mee, vanaf de zaadbron (van zuidwest naar noordoost).
- Maak zo mogelijk een plagstrook van hoog naar laag. Dit maakt de kans op een 'vijvertje' kleiner. In de praktijk is dit trouwens geen groot probleem. Door de veelvuldige regen van afgelopen seizoenen liepen veel plagplekken onder water, maar tegelijkertijd wordt het zaad uit de omgeving naar de plagplekken toegespoeld. En dat is een goede zaak!
- Plag smalle stroken, want het zaad komt normaal gesproken niet verder dan 0,5 tot 2 meter van de plant. De stroken kunnen dus 1 tot 2 meter breed en 5 tot 10 meter lang zijn.
- Met het plaggen opletten op zogenaamde 'slapende' exemplaren van de Klokjesgentiaan. Deze vegetatieve planten kunnen soms na één jaar uitgroeien tot grote bloeiende planten.
- Het verspreiden van zaad van de Klokjesgentiaan op plagplekken gaat op een natuurlijke manier. Wij zaaien niet zelf uit.
- Enkele horsten (Dop-)hei of Pijpenstrootje in de vorm van een 'schiereiland' sparen. Hierin kunnen knoopmierennesten voorkomen die een rol spelen in de ecologie van het Gentiaanblauwtje (Zekhuis & ten Hoopen, 2001).
- Als het in het gebied noodzakelijk is om opslag en bos te kappen, moet rekening worden gehouden met de boswet. De terreinbeheerder, eigenaar of provinciale Landschapsbeheerstichting kan in samenwerking met de gemeente voor een kapvergunning zorgen.